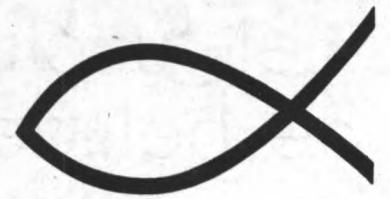

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Apostelen onderweg (1)

Hand. 3:1-10

Passeren of stilstaan

Dat Petrus en Johannes toch weer naar de tempel gaan kan bij ons wel wat bevreemding wekken. Want wat hebben ze daar nog te zoeken? Moet die tempel niet zo gauw mogelijk leeg gehaald worden en omgebouwd tot een bedehuis? Moeten niet alle priesters zo gauw mogelijk ontslagen worden? Gaan de apostelen soms als slopers naar de tempel toe en roepen ze iedereen op eruit te komen. Nee, ze zeggen juist dat iedereen er anders in mag komen, in de naam van Jezus Christus, de Nazoreër, die tempelgangsters tot de zijnen maakt.

In Handelingen 3 komt het tot een ontmoeting tussen Petrus en Johannes en de verlamde. Die ontmoeting onderstelt natuurlijk het uitgezonden zijn van de apostelen: Het was niet de bedoeling dat ze de gave van de Heilige Geest alleen voor zichzelf zouden reserveren, maar dat ze gedeven door die Geest de wereld zouden intrekken: Jeruzalem, geheel judea en Samaria en tot het uiterste der aarde (Hand. 1:8). Het is in die eerste fase van het uitgezonden zijn dat Petrus en Johannes een ontmoeting hebben met die verlamde bedelaar, die al zijn hele leven, meer dan veertig jaar (Handelingen 4:22), in armenlijke omstandigheden had geleefd. Doordat die bedelaar hen om een aalmoes vraagt, komt de ontmoeting tussen hem en de apostelen tot stand. Die vraag om een aalmoes kan nogal routine-matig overkomen op de voorbijgangers: je raakt gewend aan de aanwezigheid van zo'n stumper bij de Schone Poort. (Dat die poort in het verhaal twee maal nadrukkelijk genoemd wordt, geeft de scherpe tegenstelling aan tussen de levensarmoede van de man en de rijkdom van de omstandigheden in zijn leefomgeving). De meeste mensen zullen ook wel voorbijgelopen zijn, hoogstens een enkeling die een aalmoes werpt in de richting van de bedelaar, zonder er letterlijk en figuurlijk bij stil te staan, terwijl toch Gods bedoeling voor de nakomelingen van Abraham, Izaäk en Jakob geheel anders waren: In het land

DOOR
R. BRANDS
DEN HELDER

van melk en honing zouden, naar Gods wetten, geen bedelaars hoeven te zijn. Het leven moest zo georganiseerd zijn dat de „armen van het volk eten” (Exodus 23:11). In plaats van daaraan te denken en dus de hand in eigen boezem te steken zullen velen misschien wel als volgt geredeneerd hebben: die man is kreupel geboren, dus is het zijn lot, dat hem van hogerhand meegegeven is. En tegen dat lot kun je je niet verzetten; dus aalmoezen renderen ook helemaal niet.

Maar dat Petrus en Johannes bij hem blijven stilstaan, is een gebeurtenis van levensbelang voor die man. Ja, want je ziet toch zo vaak, dat in je nood veel medemensens slechts voorbijgangers zijn.

Bedelen of verwachten

De man vraagt een aalmoes en verwacht eigenlijk ook niet meer. Hij weet (nog) niet dat hij ook nog meer dan een aalmoes kan vragen. Maar hij wilde in eerster instantie eigenlijk niets anders dan zijn moeizame bestaan wat rekken in de hoop dat het eens nog wat dragelijker zou worden. Hij kon ook niet weten dat z'n leven niet alleen gerekt,

maar ook vernieuwd zou worden. Zolang Petrus en Johannes zich gewoon, onopvallend bewegen tussen de mensenmassa, die opging naar de tempel op het gebedsruimte, viel de mogelijkheid tot levensvernieuwing buiten de horizon van de verlamde bedelaar. Zolang er geen ontmoeting met het evangelie tot stand is gekomen, is er voor hem geen perspectief.

Wat verwachten wij van het evangelie, zoals dat in de bijbel tot ons komt? Wij kennen die bijbel, maar lezen het getuigenis van apostelen en profeten maar al te vaak a.h.w. in het voorbijgaan en dat betekent dat we van de bijbel eigenlijk niet veel verwachten, weinig meer dan een aalmoes, een kleine troost. Tot een echte ontmoeting met die bijbel komt het dan niet, omdat die ontmoeting van onze kant uit eigenlijk geen mogelijkheid tot ontplooiing krijgt. Wij beseffen vaak niet en verwachten vaak ook niet dat de bijbel meer te geven heeft dan een geestelijke aalmoes, die een mens wat kan verzoenen met z'n lot en de omstandigheden waarin hij verkeert. En vaak ook verlangen mensen nauwelijks iets dat de huidige levenswerkelijkheid te boven gaat.

Je kunt jezelf wel eens afvragen hoe je er ook toe zou komen om hoge verwachtingen te koesteren. Immers in de stroom van b.v. de wereldliteratuur, die af en toe als een aalmoes een 'diepe gedachte' naar een mens toegooit, is de bijbel even onaanzienlijk als die twee Galilese vissers tussen de wetgeleerden en andere rijken die naar de tempel gingen. Maar de prediking van het evangelie is onderweg naar het kapotgeslagen leven, naar het verrotte bestaan. Het evangelie staat stil bij het lot van een terneergeslagen mens!

Aalmoes of heil

„Zie naar ons”, zeggen Petrus en Johannes: verwacht meer dan

Inhoud

- 193 Ds R. Brands,
Apostelen onderweg (1)
- 194 Ds A. van der Dussen,
Het functioneren van de
belijdenis (4)
- 194 Ds A. H. Algra,
Pastorale Notities
- 196 D. W. L. Milo,
Zijn Gods beloften uitvoerbaar?
- 196 Drs H. Gort,
Over kunst (2)
- 198 Boekbesprekingen

een aalmoes. Aalmoezen worden gegeven door mensen en machten, die niet werkelijk stilstaan bij de nood die er in het bestaan van een mens kan zijn.

Ze geven misschien wel met royale hand, maar ze passeren de eigenlijke nood van de medemens.

In Handelingen 3 voltrekt zich een wonder in dezelfde tijd als die waarin wij leven: de tijd tussen Pinksteren en Wederkomst. En wij vragen ons vandaag wel eens af of die wonderen soms zijn verdwenen, want ook wij vandaag willen graag ondubbelzinnige blijken zien van Gods Koninkrijk.

Maar daarbij bestaat wel het gevaar dat we alleen voor onszelf uitkijken naar een „particuliere” verlossing, pasklaar voor onze omstandigheden. Maar dan keren we, wellicht ongemerkt, de bijbelse volgorde om: dan komt het wonder vóór het Evangelie. Maar het eigenlijke van Handelingen 3 is niet het wonder, het mirakel, maar de prediking van het evangelie door de apostel Petrus.

Door die prediking en het onderwijs in Gods grote daden wil God mensen oproepen om in geloof te leven midden in alle noden en zorgen van de eigen werkelijkheid. Zo is juist die prediking de weg tot meer-dan-een-aalmoes, de weg nl. tot het heil, dat God in Christus zijn gemeente van alle tijden en alle plaatsen bereiden wil.

Het functioneren van de belijdenis (4)

Iets over de tijdgerichtheid van de belijdenisgeschriften

In Torajaland, op het Indonesische eiland Sulawesi (Celebes), zijn jonge kerken ontstaan als vrucht van de zending van de Gereformeerde Zendingsbond (de zendingspoot van de Geref. Bond binnen de NH-e kerk) en de Chr. Geref. kerken.

Toen vanuit Nederland aan deze kerken werd voorgesteld, dat zij de Drie Formulieren van Enigheid als belijdenis zouden aanvaarden, waren het zéndelingen die daar bezwaar tegen hadden. Waarom? Omdat zij vonden dat met name de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels niet aansloten bij de cultuur en het levenspatroon waar de Torajakerken middenin staan. Zo is b.v. art. 36 van de NGB (over de overheid) in Indonesië niet toepasbaar, en zou de nadruk die de Dordtse Leerregels leggen op Gods verkiezing misverstaan worden als een variant op de noodlotsgedachte, die in Indonesië zowel bij de Islam als de 'primitieve' godsdiensten zeer wijd verbreid is. Dit bezwaar van de zendelingen werd niet gehonoreerd, met als gevolg dat de Torajakerken een belijdenis van de Nederlandse moederkerken overnamen die in de praktijk totaal niet functioneerde. Aan deze ongelukkige situatie kwam pas een einde, toen de kerken in 1981 een eigen belijdenis kregen, die wél typerend en verstaanbaar is voor de gemeente van Christus in Indonesië.¹⁾

Nu komt in deze gang van zaken een problematiek tot uitdrukking, die zich niet alleen op het zendingsveld doet gelden. Immers, nederlands gereformeerde katechisanten hebben op hun manier dezelfde ervaring als de Toraja's: dat de Drie Formulieren van Enigheid uit een andere wereld komen. De wereld van het 16e- en 17e-eeuwse West-Europa is mensen, die opgroeien bij kernwapens en milieuvervuiling, bij feminisme en Sowjet-dissidenten, totaal vreemd. En

¹⁾ Zie over deze ontwikkelingen B. Plaisier, *De belijdenis in de jonge kerken*, Theologia Reformata jaargang XXV no. 3 en 4. Vgl. de opmerkingen van ds A. H. Algra (oud-zending!) in Opbouw van 11-5-'84. Misschien dat onze zendelingen in Zuid-Afrika ons eens via Opbouw kunnen informeren over hun ervaringen in dezen?

DOOR
A. VAN DER DUSSEN
HAARLEM

daarom zijn ook de 16e- en 17e-eeuwse belijdenisgeschriften nauwelijks in staat uitdrukking te geven aan hún geloofsbeleving, aan hún belijden van Jezus Christus als Heer. Daarvoor zijn de Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels veel te *tijdgericht*. Met dat woord 'tijdgericht' bedoel ik een compliment te geven; met opzet spreek ik niet van de

'tijdgebondenheid'.²⁾ Dát woord spreekt een oordeel uit; het verwijt geschriften kinderen van hun tijd te zijn, met alle kortzichtigheid van dien. Het woord 'tijdgerichtheid' echter geeft aan dat de Drie Formulieren van Enigheid in uiterste betrokkenheid inging en op de vragen van hun tijd, met hun gezicht naar die tijd toestonden. Dat is een zeer grote verdienste. De eerste lezers van HC, NGB en DL moeten de geweldige ervaring gehad hebben: dit gaat over ons! Hier wordt antwoord gegeven op onze vragen; hier wordt een weg gewezen in de verwarring van onze tijd; hier worden dwalingen afgewezen waarmee onze kinderen dagelijks in aanraking komen. De uiteenzetting in de HC over de RK-e mis, de bestrijding in de DL van de remonstranten, het stelling nemen van de NGB tegenover de heiligenverering (art. 26) – dat alles was in die tijd hoogst aktueel. Die aktualiteit siert de belijdenisgeschriften en heeft hun kracht mede bepaald. Maar tegelijk schept zij een grote afstand tot mensen van nu, voor wie heel andere stromingen en ideologieën aktueel zijn. Mijn katechisanten

²⁾ Vgl. over het verschil tussen deze twee woorden C. Graafland, *Waarom nog gereformeerd?*, Kampen 1973, 43 v.

diskussiëren op school niet met remonstranten, zijn nog nooit een aanhanger van de transsubstantiatie-leer tegengekomen, en het komt niet in hun hoofd op Maria aan te roepen. Hún probleem is – zoals ik het een van hen onlangs kernachtig hoorde zeggen – dat ze altijd vrijwel de enige zijn die naar de kerk gaan: op school, op de tafeltennisclub, in de buurt. Zij botsen op tegen het Comité Kruisraketten Nee; tegen *De Aanslag* van Harry Mulisch; tegen een vriendenkring waarin samenwonen heel gewoon is. En als zij dan zo serieus zijn dat ze vanuit de bijbel zich willen laten gezeggen door de Here, en als christen positie willen kiezen in de wereld waarin zij leven, kortom: als zij in onze chaotische tijd willen leven vanuit de belijdenis: Jezus is Heer – dan gaapt er naar hun gevoel een kloof tussen die belijdenis en de belijdenisgeschriften van de kerk. Ho, zegt nu iemand. Wordt hiermee de tegenstelling tussen onze tijd én die van de belijdenisgeschriften niet mateloos overdreven? Is er, bij alle verandering in de wereld, niet zoveel gelijk gebleven dat een samenvatting van het evangelie aan het adres van een 16e-eeuwse calvinist wel degelijk ook een 20e-eeuws gereformeerd kerkganger raakt? Kun je ooit één moderne dwaling aanwijzen die niet in andere ge-

Groet

Hij ging weer naar zijn basis terug, sergeant-vlieger bij de Koninklijke Luchtmacht, maar hij vergat om bij de hoek van de straat nog even om te kijken en naar zijn moeder te wuiven. Hij moest zich haasten naar het station en keerde daarom niet om; wat gaf het ook. De verloven werden daarna ingetrokken, hij bereikte Engeland en vloog vijf jaren voor de R.A.F. en de marine, maar al die gevaarlijke jaren lang hinderde het hem, dat hij zijn moeder niet meer gegroet had. Toen hij terugkeerde en het zei, bleek ook zij er hinder van gehad te hebben; van het missen van die éne grote Op de zaterdagavond vóór Pinksteren stond ik bij de spoorlijn te kijken naar de treinen. De D-trein met een rijtuig voor Moskou raasde voorbij, een vrouw stond voor het raam en spontaan wuifden we beiden; zij

Pastorale Notities

DOOR
A. H. ALGRA
MAASSLUIS

bleef zwaaien totdat de trein verdween in de verre bocht. Misschien was zij een Russische, van het volk dat al zo vaak, van de dagen van Napoleon af, vanuit het westen aangevallen is en zich daardoor bedreigd gevoelt. Misschien zegt zij thuis: „Daar stond bij de Hoek van Holland een meneer, die naar me zwaaide.” Mogelijk dat zo'n groet meer doet dan het signaal van Lubbers of het bezoek van v. d. Broek. Ik liep naar huis en kwam langs het gebouw van de St. Andreasparochie, de pastoor stond buiten na te praten met enkelen van zijn kudde. Hij liep

op me toe, stelde me aan zijn parochianen voor en wenste mij en onze gemeente de zegen van de Geest toe, voor morgen, op Pinksteren. Ik dacht: de tekenen van Pinksteren moeten wij niet van boven verwachten, maar aan elkaar geven. Er zijn diepe kloven, zonder brug, maar een groet is een handreiking over de diepte heen. Zo ving ik twee signalen op van vrede en ik was er bijzonder blij mee. Maarten 't Hart, in zijn nieuwste boek, zegt dat als hij uit de vrijgemaakte kerk kwam, de ouderlingen van die kerk hem niet groetten, omdat zij wisten dat hij niet van hun kerk was, maar dominee Vonk, dien zij begeleidden, groette altijd zwierig en joviaal, want die wist alleen, dat hij, de jongeman, in de kerk geweest was. Je ziet wat een groet betekenen kan. Als het signaal gegeven wordt én als opzettelijk of on-attent het teken nagelaten wordt.

daante al eeuwen eerder opdoek?

Naar mijn besef is het inderdaad geen overbodige luxe om te wijzen op wat onze wereld met die van vier eeuwen geleden verbindt. Het is eenvoudigweg waar: de stortvloed van veranderingen maakt niet ongedaan, dat een moeder van nu dezelfde soort pijn in haar hart voelt bij het sterven van haar kind als een moeder van toen; dat liefdeheid toen dezelfde bekoringen en verleidingen betekende als nú; dat geruchten over de pest een soortgelijke paniekstemming teweeg brachten als nu de film 'The day after'. En het is waar: „Veel van wat zich aandient als nieuwe theologie, of nieuwer inzicht blijkt op de keper beschouwd oude ketterijen te bevatten in een nieuw jasje.”³⁾ Neem nu de Wederdopers, die in de NGB met naam en toenaam bestreden worden. Wat aktueel is ook vandaag art. 36, als het aan het slot waarschuwt voor hen en allen, „die overheden en magistraten verwerpen en de rechtsorde omver willen werpen.” Alsof Guide de Brès aan bepaalde radikale Amsterdamse krakers dacht! Het blijkt dus mee te vallen, het verschil in de wereld om je heen, toen en nu. En dus moeten we niet te hard roepen dat een mens van deze tijd geen boodschap meer heeft aan die oude belijdenisgeschriften. Wie dat beweert, zou wel eens een beschamend te kort aan kennis kunnen openbaren. Het behoort dan ook tot de taak van de kerk om de verbanden bloot te leggen die er bestaan tussen krakers en wederdopers, tussen IKV-ers en remonstranten, tussen Harry Mulisch en de Epicureeën van NGB art. 13 slot. En toch – we kunnen er niet om heen, dat die verbanden pas bij veel studie zichtbaar worden, en dat het echt nieuwe jassen zijn die die oude ketterijen aantrekken. Dat wat constant gebleven is in de geschiedenis en de cultuur, maakt op zijn beurt ook de veranderingen niet ongedaan. De wereld is in de loop der eeuwen niet slechts in schijn veranderd. Onderweg naar de grote dag van Jezus Christus is er enerzijds de groei en ontplooiing van Zijn Koninkrijk (Matt. 13 : 31, 32), anderzijds de rijping van het kwaad (Openb. 14 : 14-20). Zo vinden wij aan het eind van de bijbel dit 'programma' voor de geschiedenis:

Wie onrecht doet, hij doe nog meer onrecht;
wie vuil is, hij worde nog vuiler;

wie rechtvaardig is, hij bewijze nog meer rechtvaardigheid;
wie heilig is, hij worde nog meer geheiligd.
(Openb. 22 : 11)

Op deze voortgang, zowel in het kwade als in het goede, stuiten wij wanneer wij de strijd die de opstellers van de belijdenisgeschriften voerden, niet aanstonds herkennen als onze strijd. Ter toelichting één voorbeeld. Kenmerkend voor onze samenleving is de nog steeds verder gaande uitbanning van God uit het publieke leven. De maatschappij functioneert zonder met Hem rekening te houden; talloos velen gaan schouderophalend aan de vraag of Hij er is, voorbij. Dat is een nog nooit eerder vertoond verschijnsel in West-Europa. Zo lang hier mensen wonen, hebben zij God, dan wel afgoden gediend. Deze massale Godloosheid is echt nieuw. En toch kun je ook aanwijzen, hoe dit geweldige succes van de boze van oude tijden af gegroeid is. In de bijbel horen wij al van de goddeloze, die zegt: er is geen God. (ps. 10 : 4; vgl. ps. 14 : 1) Ook toen al was er dus atheïsme. Alleen: dit atheïsme is gerijpt. Het is in de loop van de tijden veelomvattender geworden (nu zegt een hele maatschappij: er is geen God).⁴⁾ Het is ook intenser geworden. Het atheïsme van de goddeloze van psalm 10 is nog slechts *praktisch*. D.w.z.: hij ontkent niet Gods bestaan als zodanig, maar houdt er in de praktijk geen rekening mee. (Vgl. vs. 11, 13) Het moderne atheïsme is echter ook *theoretisch* van aard. men zegt niet alleen: God doet niets; men gaat een stap verder en zegt: Hij is er helemaal niet. Het lijkt er op, dat deze rijping van incidenteel, praktisch atheïsme tot veelomvattend, theoretisch atheïsme zich pas in onze eeuw heeft doorgezet. Maar dat betekent, dat belijdenisgeschriften, zouden zij nú opgesteld worden, er heel anders uit zouden zien en uit zouden behoren te zien dan die van de 16e en 17e eeuw.

Dat geldt ook voor wat betreft de keerzijde van dit rijpingsproces, de groei van Gods Koninkrijk. Ook in dit opzicht is er sinds de opstelling van de Drie Formulieren van Enigheid enorm veel veranderd. De explosieve groei van het zendingswerk (alweer met name in onze eeuw!) zou stellig op belijdenisgeschriften van onze tijd haar stempel (moeten) drukken. Ook in het

⁴⁾ Vgl. de indringende beschouwing van H. van Riessen over het stempel dat het atheïsme op de moderne samenleving drukt, in: Macht en onmacht van de twintigste eeuw, Amsterdam 1974, 27.

bijbelverstaan is van verdieping sprake. Zonder dat dat ook maar iets afdoet aan het respect, in het vorige artikel uitgesproken voor het inzicht in Gods Woord dat aan ons voorgelicht is verleend, is vast te stellen dat de kerk in de loop der eeuwen b.v. meer oog heeft gekregen voor de afstand tussen het bijbelse en het griekse denken. Dat de Dordtse Leerregels b.v. over de verkiezing schrijven zonder één citaat uit het Oude Testament te geven, dat valt ons op, omdat wij hebben leren inzien dat het heerlijke evangelie van Gods genadige verkiezing pas ten volle spreekt tegen de achtergrond van Gods verkiezend handelen met Israël.

De Toraja's in Indonesië hebben, in aansluiting aan de Drie Formulieren van Enigheid, een belijdenisgeschrift opgesteld dat rechtstreeks stem geeft aan hun belijden van Jezus als Heer in de Oosterse wereld van de twintigste eeuw. Hoewel daar in de vorige eeuw al om geroepen werd⁵⁾ zijn wij, Gereformeerden in Nederland, er (nog) niet in geslaagd tot een soortgelijke aktualisering van het kerkelijk belijden te komen. Zolang er nu maar in prediking en catechese aan gewerkt wordt, om het belang van de erfenis van de Reformatie voor onze tijd te onthullen, is dat niet onoverkomelijk.

⁵⁾ Behalve door Kuyper - zie het tweede artikel in deze reeks - ook b.v. door Da Costa. Vgl. D. Nauta, *De verbindende kracht van de belijdenisgeschriften*, Kampen 1969.

Redactie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma

Adres van de Redactie:
Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring
M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

lijk. Maar daar zal het dan ook om gaan, dat de kerk niet volstaat met te repeteren wat lang geleden al gezegd is. Nooit mag de dankbaarheid voor wat de Heilige Geest ons schenkt in de wijsheid van het voorgelicht, ten koste gaan van het besef, dat wij een heel stuk verderop een plaats hebben in het rijpingsproces van de geschiedenis, op weg naar de Oogst.

Regionale Ontmoetingsdag

Op zaterdag 22 september a.s. zal D.V. de 3e ontmoetingsdag worden gehouden die wordt georganiseerd door de „Regionale Kontakt-kommissie van Christelijke-Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde kerken in het noorden des lands”.

Thema van de bijeenkomst is deze keer „Kerk en onderwijs”. Een tweetal inleiders zal het onderwerp toelichten waarna er ruime gelegenheid zal zijn voor bespreking. Deze inleiders zijn: de heer R. P. Gerrits te Sneek, leraar godsdienst/geschiedenis/maatschappijleer aan de Chr. LTS te Sneek en de heer E. J. de Vries te Drachten, als vakdidacticus verbonden aan de Lerarenopleiding Ubbo Emmius te Leeuwarden.

De commissie besloot om de ontmoetingsdag dit jaar in Friesland te doen plaatsvinden en wel in het kerkgebouw van de N.H. (èn N.G.)-gemeente aan de Fok te Heerenveen.

Tijdens de laatstgehouden vergadering van de commissie werd afscheid genomen van ds C. J. Ph. Sobering, die vanaf 1980 de voorzittershamer heeft gehanteerd. Tot zijn opvolger werd benoemd ds J. Plantinga te Leeuwarden.

Ds A. Hilbers te Emmen werd door de classis Hoogeveen van de C.G.-kerken in de commissie benoemd in de vakature ds Sobering en ds J. C. Hardeman te Thesinge is tot opvolger van ds J. Germs benoemd door de classis Groningen.

U bent van harte welkom op 22 september a.s.!

³⁾ A. Noordegraaf, *Gods Bouwwerk*, 's-Gravenhage 1980, 50.

D. W. L. MILO / DALMALLY

Zijn Gods beloften uitvoerbaar?

Indien „heel Israël” uit het Tienstammenrijk plus het Tweestammenrijk bestaat (plus een aantal verstrooide Israëlieten, die niet uit Babel zijn teruggekeerd en/of die al vroeger van het bondsvolk zijn afgescheiden) dan is duidelijk geworden, dat de verloren schapen van het huis van Israël de verdwenen tien stammen moeten zijn. Waar de apostelen – op Paulus na – de opdracht kregen, niet naar de heidenen en niet naar de Samaritanen, maar naar de verloren schapen te gaan, lijkt het niet moeilijk om na te trekken: waarheen ze hun zendingsreizen hebben gericht. Er zijn tal van aantekeningen en kerkhistorische gegevens bekend over hun doen en laten.

We hebben al een tip van de sluier opgelicht door te vertellen, dat de Kelten van Wales zich officieel Cymry noemen dat ze verklaren van Israël te stammen; dat de Assyriërs (blijkens een te Londen bewaarde stèle) de weggevoerde tien stammen G’Omri noemden – welke naam verbasterde tot Kumri, Cymry; en... dat Silurië (Zuid-Wales) het eerste koninkrijk ter wereld was, dat het christendom aanvaardde.

Zo is er een eerste resultaat van de zendingsopdracht bekend, weliswaar niet uit de Bijbel, maar niettemin zeer aanvaardbaar, zo niet bewijsbaar. En de Kelten van Wales staan niet op zich zelf; ze vormen een deel van de Keltische stammen, die in Europa leefden vanaf de 8e eeuw v.C.; een volk, dat de cultuur van dit werelddeel heeft bepaald en waarbij we wel eens afzonderlijk mogen stilstaan. Ook de apostelen hebben al hun aandacht aan dit volk gegeven. Denk maar aan Paulus’ brief aan de Galaten.

Maar nu voelen we de bezwaren opkomen. Wat voor ons zoveel eeuwen verborgen bleef (door de Romeins-christelijke geschiedschrijving...) stuit vandaag op tal van weerstanden. We zijn sedert Calvijn vertrouwd met de gedachte, dat „heel Israël” gevormd wordt uit de bekeerde heidenen (dat zijn wij) plus die bekeerde Joden, die op dit heidens-christendom gestekt zijn. Waarbij het Tienstammenrijk als verdwenen en onvindbaar is afgeschreven. Zo is „heel Israël” vergeestelijkt en zijn naam is gegeven aan hen, die wel „in Israël ingelijfd” zijn – maar bepaald niet Israël heten. En met deze opstelling hebben wij afgerekend met tal van duistere profetieën, die niet in ons patroon passen.

-o-

Toch. De Bijbel zegt op vele plaatsen dat de twaalf stammen van Gods verbondsvolk straks zullen worden verenigd; en wel op eigen grond in het beloofde land. Het wachten is maar op óns, de volheid der heidenen.

Mensen die in dat Woord geloven moeten vaak een vriendelijk medelijdende glimlach incasseren. Die vriendelijke glimlach kan overgaan in een wijsgerige belering: dat zulke beloften (wilt niet uitvoerbaar) „geestelijk” moeten worden verstaan; waarbij de troostprijs gevoegd wordt, dat niemand er op achteruit zal gaan. En zelfs kan de wijsgerige belering overgaan in een sarcastische uiteenzetting: dat die ontelbare miljoenen nakomelingen van Jacob – indien ze ooit teruggevonden zouden worden, wat geen hond gelooft – immers nooit ofte nimmer in het kleine Palestina kunnen worden samengebracht.

Dat is niet nieuw. Toen de Heere aan Abraham een zoon in zijn ouderdom beloofde, heeft Sara ongelovig gelachen om die mannentaal: zij als oudere vrouw wist wel beter. Toch is die beloofde zoon gekomen en Sara moduleerde haar ongeloofslach¹⁾ tot een gelukslach²⁾. Dat Sara in de geloofsgalerij is terechtgekomen³⁾ is waarlijk niet aan háár geloof te danken – eerder aan het geloof van Abraham. Gods belofte scheen weliswaar onuitvoerbaar, maar wat is voor God de Heere onmogelijk?

Toen Noach het gericht van de zondvloed aankondigde, luisterden de mensen niet in ernst naar hem. Ze keken naar de blauwe lucht en zeiden wijsgerig: niets dat er op wijst. Toch lagen daar onmetelijke watervorraden onder de dunne aardkorst te wachten, tot de sluizen geopend zouden worden. Ook hingen er dichte waterdekens boven de dampkring gereed, tot zij opgeroepen zouden worden. Maar de mensen aten, dronken, huwden en pleegden geweld, tot ze ondergingen in de zondvloed. Gods waarschuwing scheen onuitvoerbaar – maar wat is voor Hem te wonderlijk?

Aan de maagd Maria werd een Zoon beloofd, terwijl ze geen omgang met een man had. Elk verstandig mens kon begrijpen, dat deze belofte onuitvoerbaar was. Misschien geestelijk bedoeld? Zinnebeeldig? Of symbolisch? Op allerlei manieren zouden we de belovende God tegemoet willen komen. Maar de engel zei: „geen woord dat van God komt zal krachteloos wezen”⁴⁾. En de belofte werd binnen een jaar vervuld.

Petrus schreef over spotters, die spraken: och kom, waar blijft die beloofde wederkomst? Oude generaties zijn ontslapen, jonge worden geboren om te sterven – maar er verandert niets⁵⁾. Alles blijft zoals het altijd was en daar moet je je bij neerleggen. En dan: de aarde door vuur vergaan? Niets dat er op wijst. – En weinigen willen zien dat onder de dunne aardkorst immense vuren branden, gereed om uit te slaan tot een wereldbrand. We willen liever niet weten, dat de aarde is volgetast met explosieven, die door een enkele druk op een knop kunnen ontladen tot en wereldramp. Petrus zei: de Heere talmt niet met zijn belofte, maar Hij is geduldig⁶⁾.

-o-

Zo beloofde de Heere aan de profeet Zacharia, zijn volk terug te zullen brengen naar het heilige land en naar Jerusalem. Zijn bondsvolk zal verlost worden uit het Oosten en uit het Westen. Jerusalem zal weer oudemensen en jongemensen zien, een stad vol leven zijn.

Wij zijn geneigd te vragen: hoe ter wereld zouden alle nakomelingen van Israël, talrijk als het zand der zee (als ze nog bestaan en niet vermengd of verloren gegaan zijn), in dat ene landje kunnen wonen? Allemaal een aandeeltje in Jerusalem hebben? Bestaat toch niet? Zelfs als we meetellen dat het koninkrijk Israël onder David en Salomo van zee tot zee reikte – van de Middellandse Zee tot de Arabische Golf, een wereldrijk dus – dan nog gaat de profeet wel wat ver in zijn chauvinisme.

Maar de Heere komt onze ongelovigheid te hulp. „Al zeggen de mensen, dat dit te wonderlijk is – zou het ook in Mijn ogen te wonderlijk

Over kunst (2)

Kunnen we onze handicap - van het onontwikkeld kunstbesef - kwijtraken, of zullen we er mee moeten leren leven? Dat was de vraag waarmee we ons eerste artikel besloten.

DOOR
H. GORT
UTRECHT

Het is misschien beter de vraag te stellen of degenen die aan deze handicap laboreren, hun manco wel willen kwijtraken. Immers, niet zelden vertonen zij, naast een impulsief en onwrikbaar oordeel over allerlei kunstproducten, de houding van „ik heb er geen verstand van en het kan me niet schelen ook.” Het is niet verwonderlijk dat deze houding ergernis oproept bij hen die zich beroepshalve met kunst bezighouden. Toch moet toegegeven worden dat het spontane, intuïtieve en op indrukken gebaseerde oordeel heel waardevol kan zijn.

Het impressionistisch oordeel

toont soms een kernachtig inzicht, dat het gedegen betoog van de vakman nogal eens mist. Maar ook al bezit de op aanleg gebasserde, impressionistische oordeelskracht soms grote waarde, ze is een talent dat ontwikkeld moet worden. En dat wel in de eerste plaats omdat de kunst niet iets vrijblijvends is. In de kunst vinden we verstrooiing, genot, bevrediging van aestheti-

zijn?"⁷⁾. Zoals het huis van Juda en het huis van Israël tot een vloek zijn geweest – zo zullen ze tot een zegen worden, door het heil, dat de Heere schenkt⁸⁾.

„Zo zegt de Heere der heirscharen”: er zullen weer volkeren en inwoners van *veel steden* aankomen; ze zullen elkaar aansteken en zeggen: laten we de gunst des Heeren afsmecken en Hem zoeken – ik ga mee. „Ja, *vele natiën* en *machtinge volken* zullen komen om de Here der Heirscharen te Jerusalem te zoeken en de gunst van de Heere af te smeken”⁹⁾.

„Veel steden” – denken we niet aan het woord van de Heiland: ge zult niet alle steden van Israël zijn rondgekomen, voor de Zoon des mensen komt¹⁰⁾? – „Vele natiën” – „uit alle geslacht en taal en tong en natie”. – „Machtige volken” – denken we niet aan de belofte aan Abraham, dat zijn nakomelingen tot machtige volken zouden groeien?

„In die dagen zullen tien mannen uit volken van allerlei taal vastgrijpen, ja vastgrijpen de slip van een Judeese man en zeggen: wij willen met u gaan, want wij hebben gehoord dat God met u is”¹¹⁾. Gelooft u niet, met een zekerheid van tien tegen een, dat hier de Tien Stammen tegen Juda spreken?

En op de bekende kerkvergadering uit Handelingen 15 herinnerde Jacobus aan de profeet Amos¹²⁾: „Daarna zal Ik wederkeren en de vervallen hut van David weer oprichten, opdat het overige deel der mensen” (mensen Israëls) „de Heere zoeken, samen met alle heidenen, waarover mijn Naam is uitgeroepen – zo spreekt de Here *die deze dingen doet*”.

En hiermee zitten we midden in Gods program voor de hereniging van zijn totale bondsvolk en de terugleiding uit de laatste ballingschap. Het wachten is op ons: wanneer de volheid der heidenen is ingegaan in het koninkrijk Gods, zal heel Israël tot bekering komen¹³⁾. Hun gedeeltelijke (of tijdelijke) verharding betekende de verzoening van God de Here met zijn wereld; hun aanneming zal leven uit de dood betekenen¹⁴⁾.

Wij mogen God niet dwingen. Maar we mogen Hem wel geloven. En geloven is: Gods beloften kennen en vertrouwen. Of, zoals Calvin zei: geloven is goed weten wat God ons beloofd heeft. Of, zoals Luther zei: geloven is God de oren wassen met zijn beloften.

¹⁾ Gen. 18 — ²⁾ Gen. 21 : 6 — ³⁾ Hebr. 11 : 11 — ⁴⁾ Luc. 1 : 37 — ⁵⁾ 2 Petr. 3 : 4 — ⁶⁾ 2 Petr. 3 : 7 — ⁷⁾ Zach. 8 : 6 — ⁸⁾ id. 8 : 13 — ⁹⁾ id. 8 : 22 — ¹⁰⁾ Matt. 10 : 23 — ¹¹⁾ Zach. 8 : 23 — ¹²⁾ Amos 9 : 11, 12 — ¹³⁾ Hebr. 11 : 25 — ¹⁴⁾ Hebr. 11 : 15.

sche gevoelens, maar ook beïnvloeding, boodschap, manipulatie en verholde manifesten.

Deze wereld is een oorlogsgebied en de kunst is daarin een belangrijke sector, waar het (en ik gebruik nu met opzet de verleden tijd) soms haast vrede leek te zijn, de frontlijn lang niet altijd duidelijk was en bij tijd en wijle vriend en vijand nauwelijks te onderscheiden waren, maar nu heerst er veelal een verbitterde strijd. En goede wapenrusting is dan ook bij onze artistieke activiteiten een dwingende noodzaak. Telkens weer moeten we ons bezinnen op onze visie op de kunst. Bestaat er dan zo'n visie? Zeker niet in de vorm van een afgeronde kunstleer. Zoals Kuyper betoogde dat het calvinisme niet tot een eigen kunststijl kon en moest leiden, zo is wellicht op dezelfde gronden een reformatorische aesthetica een onmogelijke en ongewenste zaak. Blijft het dan zonder een eigen aesthetica niet een onzeker tas-

ten en zoeken? Door onzekerheden zullen we ongetwijfeld geplaagd worden, want de materie waarmee we ons bezighouden, is bijzonder gecompliceerd en, evenals op andere terreinen van het leven, horen we in de aesthetica stem en tegenstem van allerlei aard. We zullen het waardevolle van het waardeloze moeten leren onderscheiden. We zullen de waarden die in de kunst besloten kunnen liggen, op het spoor moeten komen.

Een tweetal opvattingen kan ons daarbij in de weg staan. De eerste is de opvatting van hen voor wie de studie van de kunst uitsluitend historisch bepaald is. Alles is koren op hun kunstmolen en ze brengen geen deugdelijke kwaliteitsgradatie aan. Ze houden zich verre van een waardeoordeel, van een evaluatie, veelal met de verontschuldiging dat elke evaluatie subjectief en relatief is.

De tweede opvatting is die van hen die wel willen analyseren,

maar niet evalueren. Met andere woorden, ze bespreken allerlei aspecten van een kunstwerk, maar laten opzettelijk een waardeoordeel achterwege; hun overweging is daarbij niet zelden dat een duidelijke evaluatie verwijdering schept.

Geen van beide opvattingen zal ons kunnen bevredigen, maar wel zullen wij, om ons uiteindelijk oordeel te kunnen waarmaken, met begrip, ruimhartig en gedetailleerd moeten analyseren.

Een waardenleer

Jaren geleden las ik een artikel van een mij overigens onbekende Pool, Henryk Markiewicz. In zijn artikel groepeerde hij de waarden die in de kunst een rol spelen. Om verschillende redenen trok zijn opzet mij aan en ik heb er sindsdien veel gebruik van gemaakt, al vul ik dit schema van achter het ijzeren gordijn op mijn eigen wijze in.

Markiewicz onderscheidt:

1. de structurele waarden;
2. de verbeeldingswaarden;
3. de gevoelswaarden;
4. de kenniswaarden;
5. de normatieve waarden.

Voor we – noodzakelijkerwijs zeer beknopt – iets over elk van deze waarden gaan zeggen, nog één opmerking. Het is gewenst om in discussies met gelijkgezinden en andersdenkenden deze volgorde aan te houden, al zal een zekere „overlapping” niet altijd te vermijden zijn. Wie, bijvoorbeeld, met de normatieve waarden begint, bekend wel kleur maar overtuigt niet.

Allereerst dan de *structurele waarden*.

Hieronder verstaan we de waarden die met de structuur, de bouw van een kunstwerk samenhangen. Er zijn verscheidene structurelementen en ik noem er – in grotendeels willekeurige volgorde – een aantal.

In de muziek: de tonen en de toonstelsels plus alles wat daarmee samenhangt; maat en ritme; melodie en harmonie; de structuur van de verschillende muziekvormen, zoals lied, cantate, sonate, symfonie.

In de beeldende kunst: het gebruik van het medium (tekenmateriaal, verf, klei, steen, brons); lijn en vlak; kleur en toon; elementen in de compositie, zoals vlakverdeling, ritme, harmonie.

In de woordkunst: het gebruik van de taal (klank, betekenis, syntaxis); metrum en ritme; beeldspraak; de structuur van de verschillende literaire genres, zoals het lyrische gedicht, het drama, de roman.

Alle genoemde aspecten behoren tot de techniek van de kunst; ze hebben betrekking op het „hoe” van het kunstwerk en ze hebben, als ze goed gebruikt worden, een positieve uitwerking.

Ik wil er graag drie opmerkingen over maken:

a) De structurele elementen zijn niet van een lagere orde (tegenover het „wat” van het kunstwerk en we doen er goed aan ze ook niet als van voorbijgaande of veranderlijke aard te beschouwen.

Niet van een lagere orde, want in een geslaagd kunstwerk zijn het „hoe” en het „wat” met elkaar in evenwicht gebracht.

Ook niet als van voorbijgaande aard, want, al lijken bepaalde elementen soms minder modieus te worden of geheel te verdwijnen, wat aan die elementen ten grondslag lag, verdwijnt niet en doet zich in een andere vorm weer voor.

En dan ook niet als van veranderlijke aard, alsof de kunstenaar in volkomen vrijmacht zijn medium kan gaan gebruiken. Die gedachte komt de zich autonoom voelende mens in het gevlucht, die meent dat hij ook voor de structuur de normen zelf mag stellen. Doet hij dit laatste, dan wordt de creatieve mens de gevangene van zichzelf.

b) Vanuit het standpunt van kunst als een door de Opperste Kunstenaar geïnspireerd dienstbetoon dienen we, ook bij deze structurele zaken, te denken in termen van een verticale en een horizontale functie moet de kunst gekarakteriseerd worden door 'al wat waar, al wat waardig, al wat rechtvaardig is, al wat rein, al wat beminlijk, al wat welluidend is, al wat deugd heet en lof verdient (Fil. 4 : 8). Ook in een gebroken wereld rest ons als beeldragers van God nog voldoende besef van het paradijselijk leven. Dat geldt evenzeer voor de horizontale functie, waarin we mogen uitgaan van een onderlinge verbondenheid, die ons als schepelingen van God geschonken is in een grote mate van gelijkvormigheid in denken en gevoelen.

Ook zij die de verticale component in hun werk als kunstenaar niet erkennen, kunnen voor ons veel betekenen door hun technisch-aesthetisch vernuft.

c) Wie zijn roeping als kunstenaar wil verstaan en een gezonde kunst wil trachten te scheppen, zal de traditie niet kunnen veronachtzamen. Ook al is in de kunsttraditie niet alles goud wat

er blinkt en vraagt ze van ons een kritische opstelling, toch heeft onze goede God in die traditie waardevolle en heilzame elementen voor ons bewaard.

De traditie „de schatkamer van vastgelegde waarden” te noemen gaat wat ver, maar er schuilt een kern van waarheid in.

Anderzijds heeft de kunstenaar het recht, ja de plicht, door zijn eigen unieke visie iets aan de traditie toe te voegen.

Wie alleen maar traditioneel wil zijn, wordt een epigoon.

Wie alleen maar origineel wil zijn, is een revolutionair.

Aansluitend bij wat ik in mijn eerste artikel geschreven heb, zou men het in beeldspraak zó kunnen zeggen: waar op een classicistische stam een romantische loot geënt wordt, zijn de kansen op een goede vrucht misschien wel het best.

Ter afsluiting nog wat losse opmerkingen.

Of men nu passief of actief een kunst beoefent, voor het beheersen van de structurele elementen is studie nodig.

Onderwijs, handboeken, cursussen, kunstcritiek en recensies kunnen ons daarbij helpen. Wie van woordkunst houdt, kan zijn voordeel doen met de Ex libris-artikelen van de heer Hoekstra in dit blad.

Overigens blijft bij alle studie een kritisch, gewapend oog nodig. Vooral met dagbladrecensies is het vaak droevig gesteld. Er wordt wat aangewauweld: muziekrecensies die alleen maar de prestaties van de uitvoerende kunstenaar(s) vermelden, maar horizontale lijn.

over de kwaliteit van het uitgevoerde werk zelf geen zinnig woord zeggen; rapporten van galeriebezoeken, waarbij elk -isme omhooggeschreven wordt, zolang het maar opzienbarend is; romanrecensies die vrijwel uitsluitend de korte inhoud van het te bespreken boek weergeven en waarin geen spoor van beoordeling te vinden is.

En dan is er ook nog de voor de kunstenaar en criticus prettige omstandigheid dat hoe hoger de eerste op de ladder stijgt, hoe eerbiediger de laatste over de kunstenaar en zijn werk kan gaan schrijven. De kunstenaar en zijn werk kan gaan schrijven. De kunstenaar heeft dan het stadium van „beyond criticism” bereikt – hij is de kritiek voorbij. Speciaal in de muziek en in de beeldende kunst zijn eenmaal verworven posities haast onaanastbaar. In de letterkunde is herwaardering, naar het lijkt, een meer voorkomend verschijnsel, maar die is dan ook „de redelijkste van alle kunsten” genoemd.

Tenslotte wil ik graag toegeven dat mijn betoog enerzijds de kunstwereld als strijdtonel tekent en anderzijds op een zeker cultuuroptimisme gebaseerd lijkt. Toch ken ook ik uitlatingen als van E. Brunner (Dogmatik, deel III, p. 354): 'Die Christen können nicht die Welt, das heisst die Menschheit so „heiligen”, wie sie sich selbst heiligen sollen.' (De christenen kunnen de wereld, dat wil zeggen de mensheid, niet zó „heiligen”, als ze zichzelf heiligen moeten). Maar dit alles werpt nieuwe vragen op en we waren nog doende met de vraag waarmee dit artikel begon. Eerst moeten in dit verband de andere waarden nog besproken worden.

Kunstweek l'Abri

Sinds 1 juni j.l. is het huis Kromme Nieuwe Gracht 90 te Utrecht in bezit genomen en wordt thans verbouwd, gerenoveerd en ingericht voor gebruik en bewoning.

De verwachting leeft dat de opknappbeurt omstreeks september a.s. gereed zal kunnen zijn.

Gedurende de zomermaanden zal het werk in Eck en Wiel als vanouds worden voortgezet.

Het zomerprogramma in Eck en Wiel is dit jaar wat meer omschreven en voorbereid dan in vorige jaren.

Er zijn 2 open weken en 2 congresweken.

Maandag 16 juli wordt begonnen met een open week, met veel ruimte voor gesprek, bezinning en studie.

Op vrijdag 20 juli begint de eerste congresweek. Die gaat over: *Bijbeluitleg in de 20e eeuw*.

Het programma is als volgt:

Vrijdagavond	8 uur: Welkom; alg. inleiding W. G. Rietkerk.
Zaterdagmorgen	9 uur: Morgenwijding W. G. Rietkerk.
	3 uur: 'Verstaat gij wat gij leest?' drs H. de Jong.
Zondag	11 uur: Kerkdienst o.l.v. H. de Jong.
	20 uur: Bijbel en gebed.
Maandag	10 uur: Lezing over de geestelijke achtergronden achter de bijbeluitleg. Dr H. G. Geertsema.
	3 uur: Workshop. Hoe maak ik een preek? W. G. Rietkerk
	20 uur: Video of film.
Dinsdag	10 uur: Persoonlijke omgang met de bijbel. (Inductieve methode van bijbellezen). Ds G. Officer.
	3 uur: Workshop.
	20 uur: Video of film.
Woensdag	10 uur: 'De stem van God en niet van een mens' W. G. Rietkerk.
	3 uur: Workshop.
	20 uur: Film.

De kosten van een congresweek zijn f 100,-.

Van donderdag 26 juli tot vrijdag 3 augustus is weer een open week (per dag f 12,50). Van zaterdagmorgen 4 augustus tot donderdag 9 augustus is er een kunstfestival. Daarin zal aandacht worden besteed aan: Muziek en Schilderkunst. Een programma hiervan kunt u aanvragen bij Marleen Hengelaar-Rookmaaker, Burg. Verbrughweg 16 te Eck en Wiel, tel. 03449-1914.

Van 10 tot 16 augustus opnieuw een open week. U bent hartelijk welkom.

Wel zijn onze plaatsen beperkt. U doet er goed aan, gezien de al gekregen aanmeldingen, om u zo snel mogelijk op te geven, tel. 030-718327 tot 24 juni, daarna 03449-1914.

Wij vragen u speciaal om voor al deze nieuwe ontwikkelingen te bidden. 'Als de Here het huis niet bouwt, tevergeefs zwoegen de bouwlieden!'

Namens l'Abri, Wim en Greta Rietkerk

Boekbespreking

Actie en bezinning,

B. Goudzwaard e.a.

1983, Den Haag, Boeken-
centrum, f 11,90, 96 pp.

(voor NCW-leden f 8,75).

Vanwege mijn dagelijks werk kreeg ik onlangs het eerste deel onder ogen van de serie 'Architectuur van de Samenleving'.

Dit eerste boek, en voorzover ik weet de hele nog te verschijnen serie, mag gerekend worden tot de 'produkten' van het z.g. Christelijk Sociaal Convent, een ontmoetingsplatform van chris-

telijke werkgevers en werknemers (NCW en CNV) alsmede de christelijke boeren- en ondernemersorganisaties (CBTB/KNBTB en NCOV).

De smaak van dit (voor)gerecht is me bevallen. Ik hoop dat er nog vele gangen volgen op de menukaart van de serie 'Architectuur van de Samenleving'.

De eerste bijdrage van Goudzwaard is getiteld: 'De Christelijke sociale beweging en de maatschappelijke zandwoestijn'. Daarin voert hij ons in gedachten terug naar het begin van de christelijk-sociale beweging in 1891, het begin ook van de oplossing van de z.g. 'sociale kwestie': honger, armoede, werkloosheid, rechteloosheid van arbeiders, slechte tot zeer slechte levens- en werkomstandigheden (p. 10 ev.).

Maar ook voert hij ons in gedachten vooruit, door met de lezer(es) een denkoefening te maken over het aanzien van een *volledig* materialistische samenleving (p. 16/17). Vervolgens konfronteert hij die gedachte samenleving met de werkelijkheid van dit moment: er zijn verschillen, jazeker, maar ook beschamend (of benauwend) veel overeenkomsten. (p. 17/18)

Hij besluit zijn betoog met twee aanbevelingen voor een (meer) christelijk-verantwoorde vormgeving (architectuur) van de samenleving, toegespitst op de economie.

1. Eerherstel van de *middelen* (van het economisch produceren): zorg voor de arbeid, zowel voor de kwaliteit daarvan als voor voldoende arbeidsplaatsen; respect voor de natuur als iets van 'eigen waarde', los van – ja zelfs tégen ons produceren in; besef van onze (mede)-verantwoordelijkheid voor een menswaardige ontplooiing van de derde wereld (de 'grondstoffenleveranciers'). We moeten 'economen' zijn in de letterlijke betekenis van dat woord: huisbeheerders, rentmeesters. (p. 18/19)

2. Erkenning en herstel van de menselijke verantwoorde-lijkheid *in* de eigen levenskring. Goudzwaard verwijst naar het beginsel van de 'sovereiniteit-in-eigen-kring'. Hij legt er de nadruk op, dat het er daarbij vooral om gaat om de *direkte* verantwoordelijkheid van *ieder* mens *tegenover God* niet te laten overvleugelen door verantwoordelijkheden tegenover andere maatschappelijke organen of personen. (p. 19/20)

In dat verband wil ik graag een citaat van Gerbrandy aanhalen, door Goudzwaard eerder genoemd (p. 13):

'De gedachte van de soevereiniteit of verantwoordelijkheid in eigen kring, bij uitstek christelijk, wordt in het leven des volks verkracht tot een soort soevereiniteit van de patroon, die elke zeggenschap van anderen uitsluit, terwijl een typerende trek van die gedachte is: de soevereiniteit, de heerschappij, van goddelijke ordinantiën in een bepaalde levenskring, waarvoor én heer én knecht, én overheid én volk samen eerbiedig hebben te buigen'.

De tweede bijdrage in het voorliggende boek is van de hand van prof. dr. Kerkhofs, een Jezuïet uit België, hoogleraar te Leuven. Zijn beschouwing over de christelijk-sociale beweging is de moeite van kennismaking stellig waard. Opmerkelijk is dat hij naast het katholiek-traditioneel subsidiariteitsbeginsel spreekt over een solidariteitsbeginsel. (p. 25/26) Nog opmerkelijker is zijn gedachte, dat socialisme en liberalisme elkaar naderen, onder meer door gezamenlijke aanvaarding van dit solidariteitsbeginsel, volgens Kerkhofs van christelijke herkomst. Het is boeiend het betoog van deze katholieke Vlaming te lezen. Soms verrassende gedachten, telkens een rijk taalgebruik. Zo maar een paar 'krenten uit de pap':

- '...solidariteitsgedachte ... afgeremd door een ideologie van de „verworven rechten” (die in een aantal concrete gevallen niet ver af ligt van misbruik en corruptie)'.
- 'De snelle verandering van de bevolking en dikwijls ook van de beleidsvoerende groepen heeft aan Europa te veel conservatieve reflexen meegegeven'.

- 'Macht is gevaarlijk, doch niet gevaarlijker dan verstand, sex en religie'.

- 'In vele opzichten staat de ethisch gevoelige werkgever daarom even eenzaam in zijn milieu als de gewetensbezwaarde in een groep soldaten in gevechtstenu'.

Eerlijk gezegd, ik mag ze wel, die 'orthodoxe' katholieken; je steekt altijd wat goeds van ze op!

Het derde hoofdstuk van het onderhavige boek bevat een weergave van de discussie, waarin zowel Goudzwaard als Kerkhofs uit hun tent worden gelokt. Goudzwaard bijvoorbeeld, w.b. het door hem genoemde eerherstel voor de middelen, de aandachtverschuiving van productie/konsumptie naar 'verzorging', van 'heersen over' naar 'beheren van' de aarde.

Kerkhofs ten aanzien van zijn pleidooi voor cultuur-verrijking; politiek en economie moeten ingezet worden voor en gericht worden op cultuurbehoud resp. -vorming.

Het laatste hoofdstuk tenslotte is een stukje geschiedschrijving van het NCW, het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond. De auteur is dr. G. C. P. Linssen, plaatsvervangend algemeen secretaris van het NCW.

Al met al een boek, dat ik als boeiend en inspirerend heb ervaren, over de christelijke sociale roeping, van werkgever en werknemer. Vanwege de aard van het boek, een bundel losse bijdragen, is het niet goed mogelijk en weinig zinvol om te trachten enig commentaar bij de geboden stof te leveren; daarvoor is de verscheidenheid te groot.

A. W. Biersteker, Maarssenbroek

-o-

L. Kievit -

Om de eer van Zijn Naam - meditaties.

Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, Kampen.

86 pag. - Prijs f 13,90.

Dit boek bevat een aantal meditaties, die eerder verschenen in „De Waarheidsvriend”, het bekende blad van de Gereformeerde Bond in de Ned. Herv. Kerk. Ds Kievit is lid van het hoofdbestuur van genoemde Bond en is pas met emeritaat gegaan. Reeds eerder werd onze aandacht geboid door enkele pennevruchten van deze auteur. Opnieuw werden wij getroffen door de bijzondere zegtrant van de schrijver. Hij gebruikt korte zinnen. Dat leest gemakkelijk. Maar die korte zinnen bergen een rijke inhoud in zich. We vinden in dit boekje duidelijke Schriftopening. Het geheel wordt toegespitst op ons persoonlijk leven en gaat nergens voorbij aan de geloofsworsteling, die het kind van God in zijn leven kent.

De meditaties handelen alleen over O.T. teksten, gekozen uit Exodus en I en II Samuël. Ze vormen wél een aaneensluitend geheel. We geven een paar voorbeelden van de manier waarop ds. Kievit één en ander onder woorden brengt.

„In Gods boeken wordt niet geknoeid. Staan onze namen er in geschreven, dan staat achter iedere naam een kruis. Zijn kruis. Mag ik het nog anders stellen? U zou wel eens inzage willen krijgen in Gods boek, om daar uw naam te zoeken. ... Mijn naam in Zijn boek. Vind ik deze onder de beginletter A of B, G of K. Daar zoek ik vaak; soms meen ik, dat ik het mij maar verbeeld. Vertelt u mij eens: Onder welke naam werd u ingeschreven, in Gods boek? Wel, onder de naam Jezus! Daar moet u zoeken, daar kunt u vinden. Want Gods boek is het boek des levens, des Lams.” (p. 24).

Als de tekst ingaat op de betekenis van het aangezicht van God, merkt de schrijver op: „Mijn aangezicht. Laat maar staan; vervang het maar niet door het kleurloze: Ik. God heeft - bij wijze van spreken - een aangezicht. Dat betekent een brok leven! Hij draagt bijvoorbeeld geen masker, zodat wij er naar raden moeten wie Hij eigenlijk is. Wij mogen Hem kennen, Zijn gezicht uit duizenden; want niets is sprekender dan het gezicht, en daaraan herkennen wij iemand.” (p. 35).

Men moet zo'n boekje als we hier en nu bespreken natuurlijk niet achter elkaar willen uitlezen. Dat is in strijd met de opzet van deze overpeinzingen. Nee,

Administratie

Administratie-adres:

Postbus 84.
3956 ZS Leersum
Tel. 03434-54288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

f 45,- per jaar of f 24,- per halfjaar.
Buitenland f 55,- per jaar of f 70,- per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct. per mm.
familieberichten 35 ct p. mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

het is een geschrift voor stille uren om al beter te verstaan wat de HERE zegt in zijn Woord. Je komt dan gegarandeerd tot jezelf en bovenal dicht bij God. Daarom geldt van deze bundel: Neem en lees! Ook in de uiterlijke vormgeving is het zoals wij van Kok gewend zijn een fijne uitgave!

O. Mooiweer, Enschede

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk Eindhoven

Ook deze zomer worden weer een aantal kerkdiensten gecombineerd met onze Chr. Geref. zuster gemeente gehouden. Deze gecombineerde diensten zijn:

1 juli: middagdienst
8 juli: idem
15 juli: beide diensten
22 juli: idem
29 juli: idem
5 aug.: middagdienst
12 aug.: idem

De gecombineerde diensten worden gehouden in het kerkgebouw van de Chr. Geref. Kerk, Schootsestraat 47 te Eindhoven.

De morgendiensten van de Ned. Geref. Kerk op 1 en 8 juli en op 5 en 12 augustus worden gehouden in het kerkgebouw van de Ned. Geref. Kerk, Frederik Hendrikplein 35.

Alle diensten beginnen steeds om 9.30, resp. 17.00 uur.

Lustrum-ontmoeting BMZG

Op zaterdag 23 juni a.s. zal de 10e landelijke ontmoetingsdag van de BMZG worden gehouden, die dit keer in het teken zal staan van de viering van het 3e lustrum van de BMZG-Nederland.

Het thema van deze dag zal zijn: „Zending in Europa en Azië”.

Dr A. Noordegraaf uit Ede hoopt in de morgensamenkomst te spreken over het onderwerp: „Zending en de plaatselijke gemeente”. Mw. Diny van Os uit Vlaardingen zal spreken over haar werk onder gastarbeiders in Europa.

Ds C. Trouwborst en ds W. J. Bouw zullen vertellen over „Zendingswerk in Azië” n.a.v. een recente bezoekreis in dit gebied.

De bijeenkomsten zullen worden gehouden in het gebouw van de Reformatorische Bijbelschool, Krakelingweg 10 in Zeist. Aanvang 10.00 uur, sluiting plm. 16.00 uur.

Draag
Uw
steentje
bij
voor
Opbouw

Geef een
adres door
van een
nieuwe
abonnee
— Dochter
— Zoon
— Familielid
— Vriend(in)?

Bouw aan Opbouw

☐ kennismakingsnummers
☐ abonnement

Naam
Adres
Postcode en plaats
Sturen naar: Administratie Opbouw (zonder post-
zegel) Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

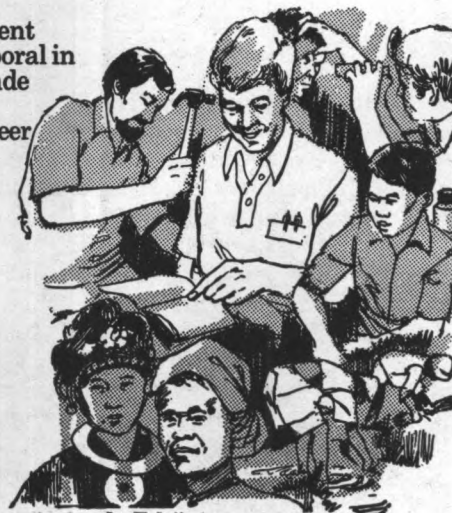
HELP AZIË STEUN DE BMZG!

De Bijbelse en Medische Zendingsgemeenschap verleent al sinds 1852 hulp in Azië. Vooral in de grote steden en noodlijdende gebieden van Bangladesh, India, Nepal en Pakistan. Meer dan 300 werkers in diverse sectoren geven zich hieraan en hebben kansen om het Evangelie door te geven.

Ook uw steun is nodig!
Helpt u mee?

Krakelingweg 10 — 3707 HV Zeist — Tel. 03404-13741

Het Nederlands Geref. Seminarie te Zaandam

stelt de inschrijving open voor het volgen van de colleges voorbereidend op het kandidaatsexamen Theologie. Men melde zich aan bij de Rector, ds J. C. Janse, Spechtstraat 65, 3853 VB Ermelo, tel. 03417-51.659 of bij de Secretaris van de Raad van Docenten, ds J. Stuij, Lelystraat 107, 8265 BC Kampen, tel. 05202-21.659, of men vrage een Studiegids aan bij het Secretariaat, Voordoe 30, 3264 AV Nieuw-Beijerland, tel. 01869-1651.

**PLAATS
UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD!**

GEVESTIGD:

PSYCHOLOOG
voor Geestelijke Gezondheidszorg
op Christelijke Grondslag

Drs A. J. de Bruijn,
van Beethovenlaan 93 - 2253 BG Voorschoten
tel. 01717 - 8035

**Hoe
zit 't nou
precies
met de
christenen
in
Oost-Europa?**

Dat zij het niet gemakkelijk hebben, weet (bijna) iedereen. Maar er zijn ook veel wilde verhalen in omloop. Niet alle christenen zitten in straffampen. Maar ze hebben het wel moeilijk in het leven-van-alledag. Stichting Antwoord wil Nederlandse christenen zo correct mogelijk informeren over de situatie in Oost-Europa. Onder meer via infopresentaties. Ook in uw kerk, gemeente, vereniging, bijbelstudiegroep, etc. kan zo'n infopresentatie worden gehouden. Meer weten? Neem contact op met Stichting Antwoord.

**stichting
antwoord**
Postbus 198
4700 AD Roosendaal
Telefoon 01672-3450

Comite van aanbeveling: Prof. Dr. Ir. J. van Bommel, Nel Benschop, Henk Binnendijk, Gert Doornbal, Prof. Dr. C. Graafland, Gien Karssen.

DRUKWERK

Keuze uit meer dan
1000
geboorte-
huwelijks- en
gelegenheids-
kaarten

**DRUKKERIJ
„STEENBERGEN”**
Nooitgedacht 3 - 3701 AL Zeist
03404-22452 (sinds 1901)

VERSCHEENEN :

JOB

door

Ds. F. van Deursen

In fraaie stempelband met goudtitel.
380 blz. — Prijs f 59,75

Gaarne zenden wij U een volledig prospectus over de delen die in de reeks De Voorzeide Leer reeds zijn verschenen.

Lieboek en Hooijmeijer b.v.

SINGEL 55 — POSTBUS 2
2990 AA BARENDRECHT
TELEFOON 01806 - 12944 *
POSTREKENING 216828

Wist U dat

Evangelische Camping

„'t BELOOFDE LAND”

in het voor- en najaar groeps-
accommodatie ter beschikking
heeft?

Denkt U eens aan ons voor
koffiebarweekend, reünie o.d.
Vraag folder.

Bosweg 17 — 3781 NG Voorthuizen